

Гуменський О.А.

ПОНЯТТЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОСНОВНИХ ОЗНАК ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ

Технічні засоби створені людиною в процесі її інженерної діяльності для досягнення певної мети пройшли шлях від задуму (ідеальної розумової моделі) до практичної реалізації в закінченому вигляді. Виділяючи певні конструктивні особливості та функціональні можливості кожного з цих об'єктів, ми можемо віднести його до абстрактного поняття, визначеної групи (категорії), певного класу тощо, відповідаючи на одне з основних філософських питань «Чим воно є?». І якщо стосовно деяких предметів для відповіді на поставлене питання достатньо тільки «кинути погляд», то щодо інших, сфера застосування і можливості яких не очевидні, необхідна інструкція та/або проведення випробувань та експериментів.

В криміналістиці дане питання є одним з найголовніших. Для кваліфікації злочину потрібно встановити його склад.

Під складом злочину розуміють сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, а саме: об'єкт злочину, його об'єктивну сторону, суб'єкт злочину та суб'єктивну сторону, які характеризують, згідно з кримінальним законом, певне суспільно небезпечне діяння як злочин. Кожну з цих чотирьох груп ознак в теорії кримінального права часто називають елементами складу злочину. Склад кожного злочину характеризується стійкою структурою елементів та їх ознак.

У вченні про загальний склад злочину необхідні ознаки для кожного складу злочину називають обов'язковими, в той час як ознаки, які не характерні для всіх складів злочинів, зветься факультативними.

Факультативною ознакою складу злочину є предмет злочину.

Предметом злочину називають об'єкт матеріального світу, діючи на який суб'єкт посягає на суспільні відносини і блага (інтереси), які охороняються кримінальним законом. Предмет злочину є ознакою об'єкту злочину. Також предмет злочину, на відміну від об'єкту, є факультативною ознакою складу (відсутній в деяких злочинах).

Наприклад, предметом злочину, передбаченого ст. 262 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [1] є вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої та радіоактивні матеріали; предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 ККУ [1], – вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, ч. 2 цієї ж статті – кинджали, фінські ножі, кастети та інша холодна зброя. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (далі – СТЗ) є предметом злочину згідно зі ст. 359 ККУ [1].

Без відповіді на питання «Чи є (чи відноситься) даний об'єкт до предмету злочину (для кожного конкретного випадку – до вогнепальної зброї, бойових припасів, СТЗ тощо)?» неможлива правильна кваліфікація злочину, а отже й об'єктивність розслідування.

При цьому, відповідь на вказане питання не очевидна, потребує специфічних знань і проведення досліджень. Саме судові експерти визначають на основі спеціальних знань відношення наданого об'єкту до предмету злочину, тобто для вірної кваліфікації злочину питання «Чим воно є?» із розряду суто філософських переходить до розряду одного з основних питань експертології при проведенні досліджень зі встановлення групової приналежності.

Схеми процесу дослідження, заходи, які вживає експерт для встановлення істини, викладені в експертних методиках. Інтуїтивно зрозуміло, що загальні підходи до дослідження об'єктів, які можна умовно назвати результатами інженерно-технічної діяльності людини, при відповіді на основне експертне питання повинні бути схожими. Інженер – (франц. *ingenieur*, лат. *ingenium* – здібність, винахідливість) спеціаліст з вищою технічною освітою [2].

При цьому, «встановлення належності об'єкту до певної групи проводиться на основі вивчення ознак об'єкту та співставлення їх з ознаками інших об'єктів цього ж класу (групи)» [4].

При аналізі криміналістичної літератури та наявних експертних методик [1, 5-10] встановлено, що у об'єктів, умовно названих нами результатами інженерно-технічної діяльності людини, як предметів злочину, науковці та практики виділяють дві ознаки: призначення (призначеність) та придатність.

Призначення – дія за знач. призначити. З. // Цілеспрямованість, мета створення чого-небудь. // Мета використання чого-небудь // Спосіб використання або застосування чого-небудь [3]. Призначеність – абстр. ім. до призначений. Призначити (призначати) – визначати наперед що-небудь [3]. Придатність – властивість і стан за значенням придатний. Придатний – здатний робити, виконувати що-небудь. // якого можна використовувати, вживати; який відповідає певним нормам [3].

Деякі автори висловлюють зазначену думку менш конкретно, але в запропонованих ними визначеннях так чи інакше присутні ті ж самі ознаки. Аналізуючи дані визначення [3], можна зробити висновок, що під призначеністю мається на увазі відповідність задуму загальним принципам побудови пристроїв певного виду, а під придатністю – ступінь реалізації первинного задуму.

Проілюструємо вказане на прикладі вогнепальної зброї. При подібному загальному підході до встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї у різних авторів є і деякі відмінності у визначенні ознак (або, у деяких авторів, - критеріїв).

А саме, призначеність (призначення) визначається як ознака [7], загальна ознака [8], основна характерна ознака [1], загальна криміналістична ознака [5], критерій зброярності [6]; придатність – або взагалі не виділяється в окрему ознаку [1, 7], або розпорошується між критеріями [6, 8], або нарівні з призначеністю визнається загальною криміналістичною ознакою [5].

Доцільно розглянути також інші практичні й наукові підходи до

віднесення інженерно-технічних об'єктів до предметів злочину.

В методиці [9] придатність та призначеність, які визначають належність предмету (пристрою) до холодної зброї також називаються загальними криміналістичними ознаками. В методиці [10] (в якій, на наш погляд, знайшли найповніше втілення базові положення теорії групової ідентифікації, як процесу та методу дослідження, де потрібно розрізняти об'єкти, ознаки та властивості) віднесення технічних засобів до СТЗ реалізовано на підставі наявності сукупності загальних (критеріальних) ознак: придатності й призначеності.

Ознака – це показник, прикмета, знак, за якими можна розпізнати, визначити об'єкт дослідження. Ознаки відображають, виявляють властивості предмета у певних умовах (у певний спосіб) його застосування [4]. Властивість предмета виражає його внутрішню сутність та якісні характеристики, тобто те, що визначає його схожість з іншими предметами або відрізняє його серед них [4]. Саме властивості предмета визначають можливість його застосування у певний спосіб, тобто його призначення чи сферу використання [4, 7].

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що в основу групової ідентифікації (віднесення до визначеної категорії) об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини, може бути покладено аналіз підсумків двох основних етапів їх створення: розробки (мета, задум, розрахунки, конструювання) – призначеність об'єкта, і реалізації «в натурі» (відповідність характеристик реального пристрою тим, що були закладені на етапі розробки, та які характерні для групи пристроїв певного виду) – його придатність.

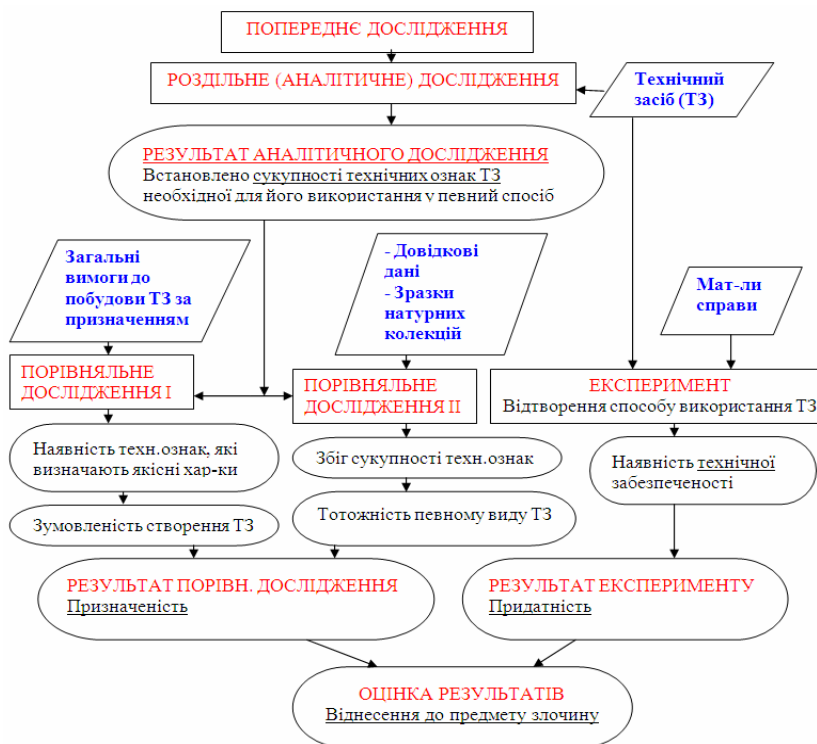

Рис. 1. Алгоритм методики віднесення об'єкту до предмету злочину.

На основі викладеного вище нами пропонується найзагальніша схема експертних досліджень результатів інженерно-технічної діяльності людини для віднесення їх до предмету злочину (див. іл.1).

Ця схема, на наш погляд, може стати в подальшому основою для удосконалення існуючих або розробки загальних та окремих криміналістичних методик досліджень різноманітних об'єктів: гральних автоматів, «скимерів», «код-граберів», будь-яких «невідомих» пристроїв тощо.

Крім того, пропонується призначеність та придатність називати основними ознаками у зв'язку з тим, що у всіх розглянутих випадках встановлюються основні ознаки предмету злочину, критеріальні (таку назву вони отримали в Методиці [10]) ознаки характерніші для класифікації за певним критерієм всередині визначеної групи, а назва «загальні ознаки» в даному випадку менш точно передає суть вказаних ознак. Тим більше, що за визначеннями «загальні ознаки» та «критерії» в криміналістиці закріпились сталі поняття (див. [6...8]). Разом з тим, відмічаємо, що дане питання є дискусійним і потребує подальшої наукової розробки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: Одиссей, 2006. – 1184 с.
2. Словник іншомовних слів. За редакцією члена кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл.
4. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. / Под редакцией профессора Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, 2000. – 980 с.
5. Встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Судово-балістична методика / НДЕКЦ при УМВС в Луганській області, затверджено рішенням Міністерства юстиції України від 03.06.2005. – К., 2005. – 31 с.
6. Комаринец Б.М. Судебно-баллистическая экспертиза. Вып. 1. – М., ВНИИСЭ, 1974.
7. Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебное пособие для вузов / под редакцией Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 1999. – 351 с.
8. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. – К.: МАУП, 2001. – 216 с. – Бібліогр.: с. 211-212.
9. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. / затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та

судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22. – К., 2009.

10. Віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації: загальна методика проведення судової експертизи «Експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» / О.І. Охріменко, В.С. Серьогін. – К.: Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБ України, 2011. – 26 с.

Диганич М.В.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАБУТОГО У ПАМ'ЯТІ ДОПИТУВАНОГО

Важливим завданням слідчого при допиті свідків або обвинувачених є надання допомоги у пригадуванні подій минулого. Поновлення (актуалізація) сприйнятого матеріалу може характеризуватися різним ступенем труднощів – від «автоматичного» впізнання предметів до важкого їх пригадування.

Можливість актуалізації забутого у пам'яті допитуваного ґрунтується на збудженні відповідних нервових зв'язків або асоціацій (за схожістю, суміжністю або контрастом), а тому тактичні прийоми, які сприяють актуалізації, повинні ґрунтуватися саме на цьому.

Допитуваний може зробити заяву на зразок «я вже нічого не пам'ятаю», «був п'яний і не пам'ятаю, що відбувалося» тощо. При «побічній відмові» від показань допитуваний зазвичай вказує на повне випадіння з його пам'яті подій, що становлять інтерес, і не докладає зусиль для пригадування «забутого». Встановити, чи має місце «побічна відмова» від показань або допитуваний дійсно забув обставини, які цікавлять органи розслідування, слідчому допомагає аналіз таких даних, як час, що пройшов з моменту сприйняття окремих фактів, характер події, наступна діяльність допитуваного, його стан у момент сприйняття, індивідуальні особливості пам'яті.

Система тактичних прийомів, спрямована на актуалізацію забутих матеріалів у пам'яті свідків (потерпілих) або обвинувачених (підозрюваних), може включати:

- постановку нагадуючих запитань;
- демонстрацію доказів;
- демонстрацію іншої матеріалізованої інформації;
- допит на місці події;
- оголошення показань інших осіб.

Запропонована система є найбільш типовою. У процесі її використання ефективним може стати кожен із зазначених прийомів або їх комплекс залежно від психологічних особливостей допитуваного і своєрідності забутого матеріалу. Можливість реалізації окремих тактичних прийомів системи зумовлена ситуацією розслідування, яка складається до проведення допиту.

Важливим прийомом, спрямованим на актуалізацію забутих обставин, є постановка допитуваному нагадуючих запитань, мета яких полягає у